

Idősek tűzbiztos viselkedésének hollandiai tapasztalatai

Dutch experiences of fire safety behaviour of elderly people

Barta-Vámos László
Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság,
Tűzvédelmi Főosztály
Email: laszlo.barta-vamos@katved.gov.hu

Absztrakt:

A cikk egy holland, az idősek tűzbiztos viselkedésének kutatásának értékelésével, és néhány magyar, az állampolgárok tűzvédelmi ismereteivel kapcsolatos felméréssel foglalkozik. A holland kutatás néhány eredménye alapján a cikk javaslatot tartalmaz arra, hogyan lehetne Magyarországon a tűzmelegelőzési tevékenységet hatékonyabbá tenni.

Kulcsszavak: tűzmelegelőzés, tűzbiztonság, tűzvédelem, holland, tűzbiztos viselkedés

Abstract:

The article evaluates a Dutch study on the fire safety behavior of elderly people and introduce some Hungarian surveys on the fire safety knowledge of citizens. Based on some of the results of the Dutch study, the article contains suggestions on how fire prevention activities in Hungary could be made more effective.

Keywords: fire prevention, fire safety, fire protection, Dutch, fire safety behavior

1. BEVEZETÉS

A tüzesetek minden évben jelentős károkat okoznak, emberi életben, az emberek testi épségében, és az anyagi javakban. A tüzeseteket nagymértékben az emberi gondatlanság, figyelmetlenség, vagy szándékosság okozza, ritka az emberi tényezőkön kívüli tűzkeletkezési ok (például: villámcsapás, öngyulladás). Tekintettel arra, hogy a tüzesetek jelentős százalékban emberi tevékenységre vezethetők vissza, fontos ez ellen tenni. Meg kell vizsgálni, hogy az emberek mely csoportja, mely korosztálya a leginkább veszélyeztetett, és kik vannak a leginkább kitéve a tűz és annak hatásai kockázatának. A témában néhány hónappal ezelőtt már született egy cikk, „*A halálos tüzesetek számának csökkentése és a kritikus kockázati csoportok védelme egyszerűsített tűzkockázat-elemzése*” [1] címmel. A szerzők öt év statisztikai adatainak elemzése alapján megfogalmazták, hogy Magyarországon kik a leginkább veszélyeztetettek a halálos tüzesetek szempontjából. Az ő tájékoztatásukra kell a legtöbb figyelmet fordítani a halálos tüzesetek számának csökkentése érdekében. A Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, illetve a szervezetében működő Országos Tűzmeelőzési Bizottság, valamint a területi tűzmeelőzési bizottságok – a lehetőségekhez képest – mindent megtesznek a tűzmeelőzési tevékenységük során, hogy megszólítsák a legveszélyeztetettebb társadalmi csoportot.

A magyarországi viszonyok, a tűzmeelőzési tevékenységet végző szervezetek támogatása, a tevékenységük fejlesztése, a veszélyeztetett célcsoport hatékonyabb elérése érdekében érdemes külföldi tapasztalatok, kutatási eredmények bemutatása, lehetőség szerinti adaptálása. Először több ország adatait, kutatásait gondoltam megvizsgálni és bemutatni, azonban találtam egy olyan holland disszertációt, amelynek kutatási módszereit, megállapításait, és javaslatait önmagában is bemutatásra érdemesnek találtam. Ebből a tudományos anyagból osztoz meg néhány lényeges, Magyarországon is – országos, vagy helyi szinten – hasznosítható gondolatot.

2. TŰZBIZTOS VISELKEDÉSSSEL KAPCSOLATOS KUTATÁSOK

Mielőtt bemutatom a holland kutatás eredményeit, tapasztalatait, érdemes megismerni a magyarországi helyzetet, a tűzkockázatnak leginkább kitétt korosztályt, a tűzkár statisztikai adatok alapján. 2019-2023 statisztikai adataiból megállapítható, hogy évente átlagosan 25.357 tüzeset keletkezett, melyek 27 százaléka (6873 tüzeset) otthon jellegű létesítményben (lakásban) történt. A halálos áldozatot követelő tüzesetek (átlagosan évente 117 fő) közel 80 százalékban otthon jellegű létesítményben (átlagosan évente 94 fő) keletkeztek. [1, p. 312.] A társadalmi réteget, illetve a tűzhalottak körülményeit vizsgálva megállapítható, hogy a *statisztika szerint az érintettek többségében 50 év feletti férfiak, mentális, alkohol- vagy drogproblémákkal küzdők, gondozásra és felügyeletre szoruló idős személyek, illetve fogyatékkal élők vagy hajléktalanok alkotják a tűzhalál kritikus kockázati csoportját.* [1, p. 308.] Tíz halálos tüzesetből nyolc-kilenc alkalommal 50 év feletti az elhunyt áldozat. [1, p. 313.]

1.1 Néhány adat Hollandiáról

Hollandia egy 37.391 km² területen elhelyezkedő 17.942.942 fős európai ország, Magyarország területének (93.012 km²) harmadán, közel kétszer annyi ember él (9.584.627 fő élt Magyarországon a forrás szerint). [1] Az európai országok többségéhez hasonlóan Hollandia népessége is idősödik, várható, hogy a 2022. évi 20,1 százalékhoz képest (~3.606.531 fő), 2040-re a népesség 25 százaléka lesz 65 év fölött. [2, p. 11.]

1.2 A holland kutatás

Az idősek körében végzett felmérésen alapuló holland kutatás eredményeit veszem górcső alá, majd bemutatom esetleges magyarországi hasznosíthatóságát.

A holland kutatást Margo Karemaker, Soha nem vagy túl öreg tanulni: egy otthoni tűzbiztos beavatkozás kidolgozása idősebb felnőttek részére Beavatkozás Feltérképezés használatával (Never too old to learn: developing a home fire-safety intervention for older adults using Intervention Mapping) című disszertációja tartalmazza. Egy 42 kérdésből álló kérdőívet használtak a tűzbiztos viselkedés társadalom tudatos tényezőinek mérésére, melyet 4414 idősebb felnőtt töltött ki. [3, p. 46.]

A statisztikai adatok alapján, Hollandiában, a 65 év feletti felnőttek túlerepresentáltak a halálos kimenetelű lakástüzekben. Például 2022-ben Hollandiában a lakosság 20,1 százaléka volt 65 éves vagy annál idősebb, azonban a halálos háztartási tüzek áldozatainak 50 százaléka ebből a korosztályból származott. Az idősek halálozási aránya az életkorral még jobban nő, és a kockázat is több mint háromszorosa 85 éves vagy idősebb korban a 65 évnél fiatalabbakhoz képest. Hollandiában a korhoz az olyan gyakori halálos kimenetelű tüzesetek köthetők, mint a ruházat meggyulladás, a bútorok cigarettázás miatti meggyulladás, műszaki hiba, figyelmetlenség sütés-főzés közben, és szándékosan gyújtott tüzek (beleértve a kandallókat is). Emellett fennáll a nem halálos sérülések kockázata is az életkor növekedésével. [3, p. 8.]

Számos tényező magyarázza, hogy az idősebb felnőttek miért válnak nagyobb eséllyel lakástüzek áldozatává. Először is, az idősebb felnőttek nagyobb eséllyel gyújtanak olyan tüzet, amelynek nem ismerik fel a saját magukra jelentett veszélyét, vagy nem tudják pontosan, hogyan reagáljanak a tűzre. Másodsor, az olyan tényezők, mint a fizikai és kognitív hanyatlás, a csökkent információfeldolgozási képesség, a mozgáskorlátozottság, a mentális zavarok és a lényeges információk kihagyása, tovább növelik a tüzesetek bekövetkezési valószínűségét. Az idősebb felnőtteknél a tűz okozta sérülések megnövekedett kockázatához hozzájáruló egyéb tényezők közé tartoznak az olyan fiziológiai változások, mint a látásélesség csökkenése, a bőr elvékonyodása és a gyógyszerek alkalmazása. Ezek a fiziológiai változások gátolhatják éberségüket és reagáló képességüket a tűzzel kapcsolatos vészhelyzetekben. [3, p. 8.]

A disszertáció készítői végeztek egy felmérést is, amely azt mutatta, hogy az idősek korlátozott ismeretekkel rendelkeznek az otthoni tűzbiztonságról. Tudásuk leginkább a tűz forrására vagy a tűz keletkezésének pillanatára irányul. Tesznek azonban megelőző intézkedéseket füstérzékelő felszerelésével és a menekülési útvonalak tervezésével. Ezenkívül a felmérés azt is megmutatta, hogy a tűzbiztonság javítását célzó beavatkozás kidolgozásakor fontos szem előtt tartani, hogy a célcsoport, mely érdekelt feleket tekint megfizethetőnek. Úgy tűnt, hogy az idősek előnyben részesítik a tűzoltóságot, a tűzoltókat a tűzbiztonsággal kapcsolatos információk megosztásában, befogadásában. A kockázat észlelése, a saját hatékonyság, a szokások és az észlelt akadályok befolyásolják az idősek tűzbiztos viselkedését. Az idősek alacsony kockázatúnak ítélik meg egy lakástűz bekövetkezését, és bíznak abban, hogy képesek fellépni tűz esetén. [3, p. 39.]

A tűzbiztos viselkedés 42 kérdéses kérdőívéből egy ötös kérdéscsoportot emeltem ki, mely a tűzmelegítéshez kapcsolódó tűzbiztos viselkedéseket vizsgál. A tűzbiztos viselkedéssel összefüggésben, korábbi tanulmány és a holland tűzvédelmi régiókból rendelkezésre álló adatok alapján, a leggyakoribb hollandiai tűz okok miatt, a leggyakoribb tűzbiztos viselkedés öt típusával kapcsolatos alábbi kérdést tettek fel, melyre egy öt fokozatú skálán lehetett válaszolni (1=soha, 5=mindig értékkel):

- 1) a konyhában tartózkodik sütés-főzés közben,
- 2) több elosztót csatlakoztat egymáshoz,
- 3) telefon, iPad, elektromos kerékpár, vagy elektromos roller töltését kizárólag napközben végzi,
- 4) a ruhaszárító gép szűrőjét minden használat után kitisztítja, és
- 5) nem dohányzik a lakásban.

A legtöbb válaszadó nem tapasztalt tüzet saját otthonában, és nem ismert senkit, akinek tűz lett volna az otthonában (77%). A legtöbb válaszadó azt is megjegyezte, hogy rendelkezik füstérzékelővel az otthonában (83%), vagy tűz esetén ismeri a menekülési útvonalat az otthonából (95%). [3, p. 54.]

A legtöbb válaszadó arról számolt be, hogy tűzbiztos viselkedést tanúsított otthonában. Különösen egy elosztó egyidejű használatával (4,24-es érték) és a ruhaszáritó szőszszűrőjének minden ciklus utáni tisztításával (4,22-es érték) kapcsolatban adták a válaszadók a „gyakran” vagy „mindig” értéket. Azonban az eredmények összességében azt mutatták, hogy van még min javítani a tűzbiztos viselkedés fejlesztésében, főleg a házban való dohányzás (3,02-es érték), az elektromos berendezések napközbeni töltése (3,71-es érték) és a sütés-főzés közben a konyhában való tartózkodás (3,88-as érték) esetén. [3, p. 56]

A felmérés eredményei – a pozitív viselkedésen felül – azt is kimutatták, hogy az idősebb felnőttek nem érezték magukat érzékenynek a lakossági tüzek kockázatára. A kutatásból azt a következtetést is levonták, hogy a tűzbiztos viselkedést meghatározza az észlelt viselkedéskontroll, az attitűd és a reagálási hatékonyság. Ezen túlmenően a kutatás kimutatta, hogy az idősebb felnőttek a segítségnyújtásokat, azokat az embereket, akik maguk is átéltek lakástüzet, az önkormányzatot és a lakásfenntartó cégeket szintén megbízható kommunikációs forrásként tekintik az otthoni tűz megelőzés vonatkozásában. Az eredmények azt sugallják, hogy az észlelt viselkedéskontroll, attitűd és reagálási hatékonyság olyan fontos tényezők, amelyekre meg kell próbálni célozni és hatást gyakorolni a jövőbeni tűzvédelmi tájékoztatások során, amelyek elősegíthetik az idősebb felnőttek tűzbiztos viselkedésének fejlődését. [3, p. 46] A kutatás eredményeként javasolják a Tűzbiztonság otthon (Fire Safety at Home) program szisztematikus fejlesztését. A javasolt figyelemfelhívás kifejezetten a tűzbiztos viselkedés előmozdítását célozza a főzéssel, az elosztók használatával, az elektronikus eszközök töltésével, a szárító szőszszűrőjének tisztításával, valamint a benti dohányzás korlátozásával, melyekkel a mögöttes társadalmi tudatos tényezők változtatásán dolgoznak. [3, p. 123.] A „Tűzbiztonság otthon program” egy 15 perces általános bevezetővel kezdődik, amely felvázolja a program felépítését és kiemeli a tűzbiztonság témáját. Ezután a résztvevőket három csoportra osztják, mindegyiket különböző helyiségekbe osztják, ahol olyan tevékenységeket folytatnak, amelyek célja a tűzbiztos magatartás megértése és gyakorlása. 25 perc elteltével a csoportok körbejárják a szobákat. A három terem mindegyikének látogatása után minden résztvevő összegyűlik egy általános tárgyalóteremben, ahol átfogó megbeszélést folytatnak a programmal kapcsolatos tapasztalataikról és gyakorlati lépéseikről az otthoni tűzbiztonság javítása érdekében. A találkozó végén a résztvevők egy szórólapot kapnak, amely összefoglalja a programot és tanácsokat ad az otthoni tűzbiztos magatartás javításához, illetve megkapják a kutatócsoport elérhetőségeit, ha kérdéseik lennének a programmal kapcsolatban, valamint helyet a személyes megjegyzések és a megvalósítási szándékok feljegyzésére. A „Tűzbiztonság otthon program” keretében a „Beavatkozás Feltérképezéssel” arra törekedtek, hogy növeljék annak valószínűségét, hogy a program eredményes végrehajtást követően hatékonyan előmozdítja a tűzbiztos magatartás fejlődését. [3, p. 123.]

3. Magyar kutatások

A Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság (továbbiakban: BM OKF) megrendelésére a Századvég Politikai Iskola Alapítvány 2019-ben készített egy „*Az állampolgárok tűzvédelmi tudatosságának felmérése című közvélemény-kutatás részletes elemzése*” című iratot [2, p. 21.] illetve 2022-ben a füstmentes.hu, a Magyar Tűzoltó Szövetség (MTSZ), valamint a Magyar Biztosítók Szövetsége (MABISZ) közös kezdeményezésére is történt egy a lakosság tűzbiztonsággal kapcsolatos ismereteit felmérő országos kutatás. [2] Az állampolgárok az Országos Tűzmelegelőzési Bizottság honlapján is tesztelhetik tudásukat, melyet a BM OKF Tűzvédelmi Főosztály munkatársai évenként értékelnek.

Mindezekon túl, a BM OKF gyűjti a tűzoltói beavatkozások adatait, különös tekintettel a halálos tüzesetekre, és értékeli, elemzi azokat. Sajnos Magyarországon nincsenek olyan kutatási programok, amelyek az állampolgárok tűzbiztos viselkedését tanulmányozzák, mint Hollandiában. A „Technológiával a Füstmentes Otthonokért!” kampány keretében készült országos reprezentatív kutatás eredményeként megjelent, hogy a 18-70 évesek magyarok jól érzékelik, mi vezethet az otthonok kigyulladásához, de mégsem tesznek meg mindent azért, hogy elkerüljék a baleseteket. A válaszadók 86 százaléka szerint a nyílt láng használatára kell leginkább odafigyelni a tüzesetek megelőzése érdekében. A válaszadók 69 százaléka említette meg az elektromos eszközöket kockázati forrásként. A megkérdezettek 25 százaléka dohányzott, azonban a válaszadók 98 százaléka fel tudott sorolni valamilyen dohányzással kapcsolatos veszélyt, legtöbbször a dohányzás közbeni elalvást, vagy az ágyban dohányzást. Az elméleti tudás és a gyakorlati cselekvés között nagy eltérést tártak fel. Bár tűzből nyolcan tisztában voltak vele, hogy a füst életet is veszélyeztethet, mégis csupán tűzből négy otthonban volt szén-monoxid, illetve tűzből mindössze egy otthonban volt hő- és füstérzékelő berendezés. [5]

3. KÖVETKEZTETÉS

A holland kutatás rámutat arra, hogy milyen mélységében, részletességében lehet vizsgálni az emberek (tűzbiztos) viselkedését a tüzesetek megelőzésével összefüggésben. Olyan emberi tulajdonságokat, nézőpontokat, gondolkodásmódot vizsgáltak, amelyekben hatás gyakorlásával, figyelemfelhívással lehet a tűzbiztonság szintjének javítása irányába eredményeket elérni. Ehhez létrehoztak egy „Tűzbiztonság otthon programot”, mely „Beavatkozás Feltérképezésen” alapul, és gyakorlati módszerekkel hívja fel az emberek figyelmét otthonuk tűzbiztonságának javítására. Magyarországon akár a hivatásos katasztrófavédelmi szervek, akár közvéleménykutatással foglalkozó szervezetek (tűzvédelmi szakemberek által összeállított kérdések alapján) lokális, vármegyei, vagy országos szinten néhány egyszerű kérdés segítségével fel tudnák térképezni az emberek tűzvédelmi tudatosságát, hogy mennyire tűzbiztos a viselkedésük saját otthonukban. Ehhez első sorban javasolt megvizsgálni a magyarországi fő lakástűz keletkezési okokat, esetlegesen az új technológiákból (lítium-ion akkumulátorok töltése) származó kockázatokat, és a holland felméréshez hasonlóan, meghatározni egy öt szintű skálán a megválaszolendő kérdéseket. A felmérésnek javasolt időkeretet is adni. Egy közvéleménykutatást végző szervezet valószínű, hogy egységnyi idő alatt hatékonyabban, módszertan szempontjából megalapozottabban tud elvégezni egy felmérést, mint a hivatásos katasztrófavédelmi szervek, a jogszabályban rögzített feladatok ellátásának biztosítása miatt. Amennyiben a kérdőív főleg az idős, egyedülálló embereket szólítaná meg, a kitöltés elősegítéséhez fel lehetne használni a szociális tevékenységet végző falugondnoki, karitatív szervezeteket, önkormányzatokat. A kutatás eredményei alapján a hivatásos katasztrófavédelmi szervek hatékonyabban tudnák koordinálni a tűzmelegelőzési tevékenységet, célzottabb kommunikációt tudnának folytatni adott rétegek, köztük a tűzkockázatnak, a halálos tüzesetek kockázatának leginkább kitett emberek irányába. A felmérés eredményétől függően akár a politikai döntéshozatal felé is lehetne javaslatot tenni a tüzesetek visszaszorítása, a tűzmelegelőzési tevékenység támogatása, magyarországi „Tűzbiztonság otthon program” elindítása érdekében.

Összegzés

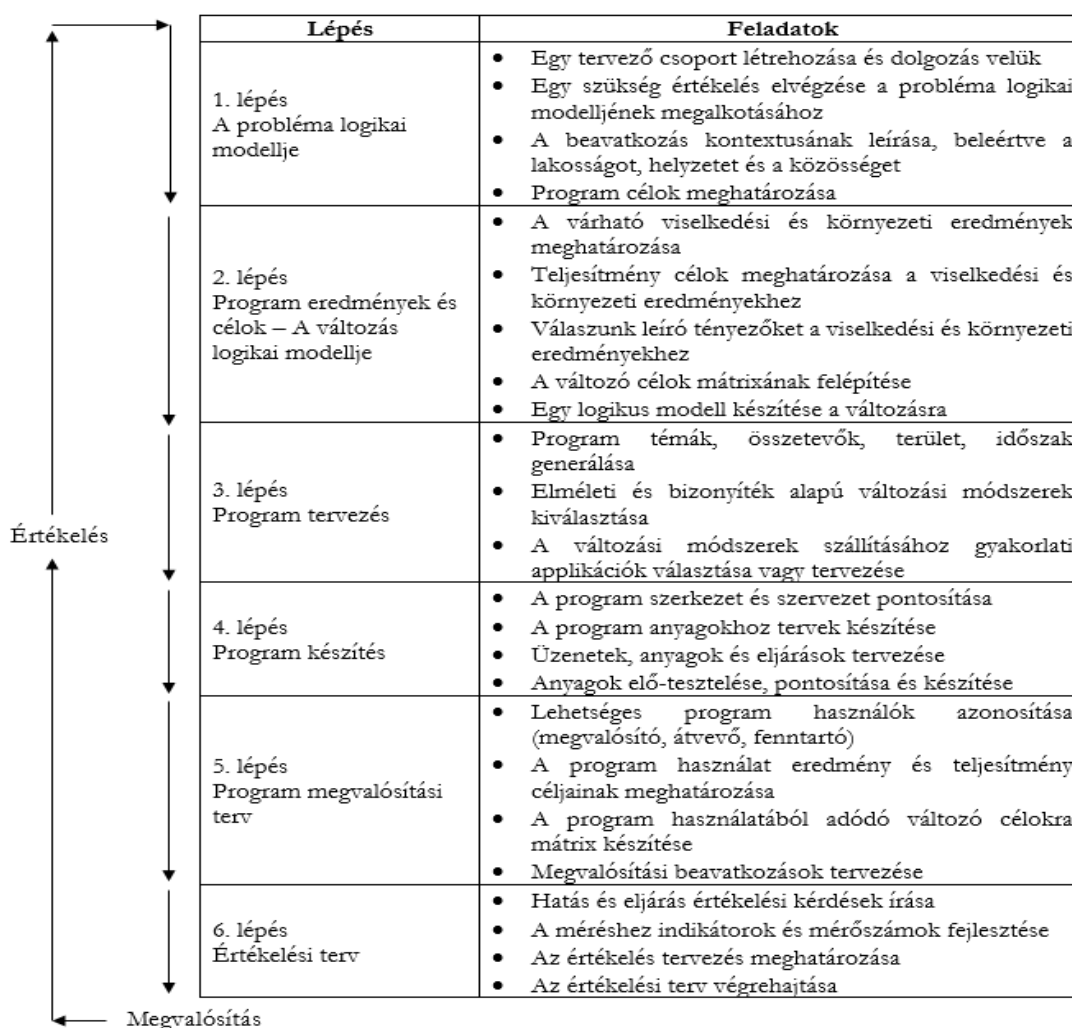
A tüzesetek célirányos, megalapozott megelőzése érdekében javasolt feltérképezni, hogy az emberek – főleg a kockázatnak leginkább kitett csoport – tűzbiztonsággal kapcsolatos gondolkodása milyen, viselkedése tűz esetén hogyan alakulhat. A feltérképezéshez jó példát mutat a holland disszertáció, amelyet szükség szerinti részletességgel fel lehet használni a tűzbiztonság feltérképezéséhez, az emberek tűzbiztos viselkedésének felméréséhez szükséges kérdések megfogalmazásához. A felmérést követően konkrét – akár projekt keretében, más országgal közösen megvalósítható – programot (tűzbiztonság otthon) is lehetne indítani a tüzesetek csökkentése érdekében.

Egy megfelelően előkészített, társadalmi kutatáson, felmérésen alapuló program hatékonyan hozzájárulhat az emberi gondatlanság, oda nem figyelés miatt keletkező tüzesetek megelőzéséhez, a sérülések, halálesetek számának csökkenéséhez. A hivatásos katasztrófavédelmi szervek, illetve a szervezetükben működő tűzmelegelőzési bizottságok hatékonyabban tudnak tűzmelegelőzési tájékoztatási tevékenységüket végezni, és Magyarország tűzbiztonsági helyzetét javítani.

4. MELLÉKLETEK

Fogalommagyarázat

„Beavatkozás Feltérképezés” (Intervention Mapping (IM)): Egy szisztematikus megközelítéssel kidolgozott beavatkozás várhatóan jobb eredményekhez vezet, ezért az IM protokollt használták a „Tűzbiztonság otthon program” kidolgozásához. Az IM hat lépést ír le az elméleten és bizonyítékokon alapuló beavatkozás kifejlesztéséhez, miközben a programtervezésben részt vesz a részvételen alapuló megközelítésben. Minden lépés több feladatból áll, és ezek elvégzése egy alapot hoz létre, amely útmutató a következő lépéshez. Mind a hat lépés együttesen létrehoz egy tervet a beavatkozás tervezésére, végrehajtására és értékelésére, elméleti, empirikus és gyakorlati információk alapján. Ezen túlmenően az IM specifikus eljárásokat biztosít a tevékenységek tervezéséhez, és segíthet az elméleti alapú determinánsok és a változtatások megfelelő módszereinek egyeztetésében. [3, p. 82]

1. ábra, A beavatkozás feltérképezésének hat lépése, (Forrás: ld. [3, p. 15])

5. IRODALOMJEGYZÉK

- [1] Hábermayer T., Varga I., Kricskovics A., Vénosz M. „A halálos tüzesetek számának csökkentése és a kritikus kockázati csoportok védelme egyszerűsített tűzkockázat-elemzéssel”, *Scientia et Securitas*, 2024, 5. évfolyam 3. szám, pp 308–322 Elérhetőség: <https://akjournals.com/view/journals/112/5/3/article-p308.xml> (2025.03.07.)
- [2] Az EU országai, „Hollandia”, Elérhetőség: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/eu-countries/netherlands_hu (2025.03.07.)
- [3] M. Karemaker, „Never too old to learn: developing a home fire-safety intervention for older adults using Intervention Mapping”, *Maastricht University*, 2024, pp 149 Elérhetőség: <https://cris.maastrichtuniversity.nl/en/publications/never-too-old-to-learn-developing-a-home-fire-safety-intervention> (2025.03.07.)
- [4] Századvég Politikai Iskola Alapítvány, „Az állampolgárok tűzvédelmi tudatosságának felmérése című közvélemény-kutatás részletes elemzése”, 2019, 21 p.
- [5] Magyar Biztosítók Szövetsége, „Az otthoni tüzesetek túlnyomó része megelőzhető lenne, csak a megfelelő tudás és a technológiák ismerete hiányzik”, Elérhetőség: <https://mabisz.hu/az-otthoni-tuzesetek-tulnyomo-resze-megelozhető- lenne-csak-a-megfelelo-tudas-es-a-technologiak-ismerete-hianyzik/> (2025.03.07.)